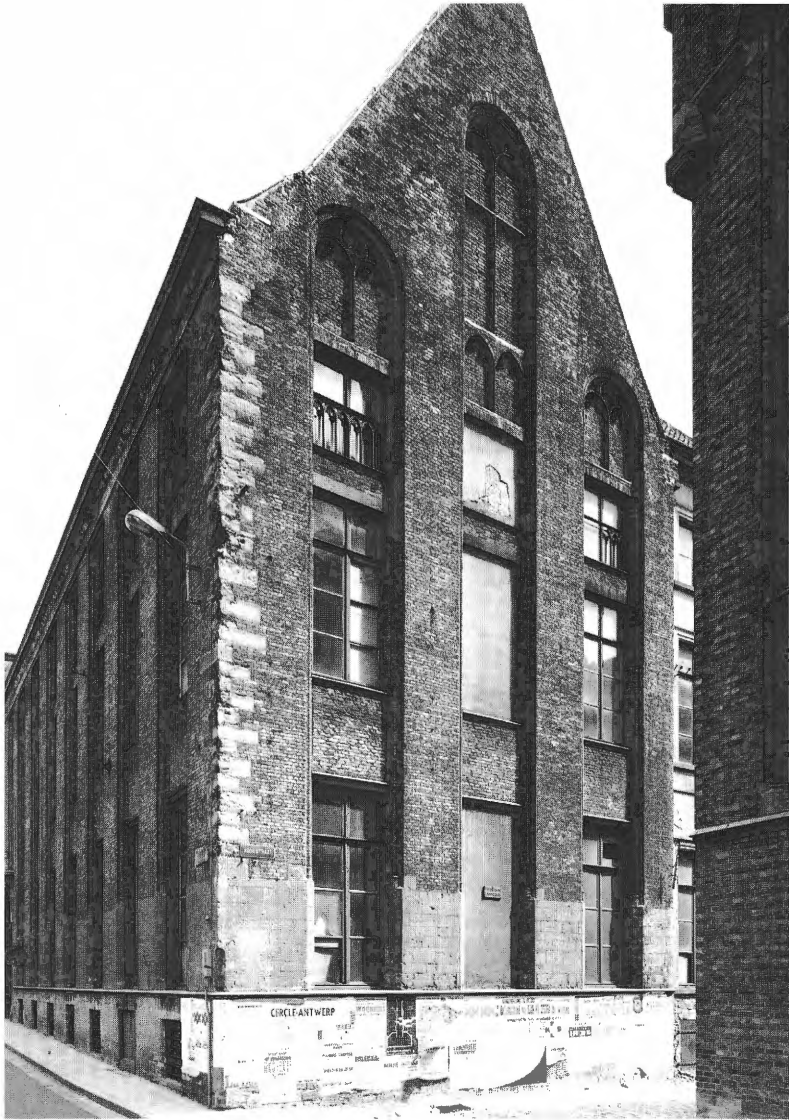

Yolande van Vlaanderen, gravin van Bar en vrouwe van Cassel, en het huis de « Casselberg » in Brugge (1373)

Inleiding

In het « Brugsch Handelsblad » van 19 december 1997 verscheen het bericht dat de beschermde, maar al jarenlang leegstaande en vervallen historische gebouwen « De Zeven Torens » en de « Casselberg », destijds betrokken door Belgacom in de Hoogstraat van Brugge, samen met enkele aanpalende panden door de n.v. Necal uit Menen werden aangekocht met het oog ze te restaureren en om te vormen tot een appartementencomplex. Van dit groots opgevatte project kwam echter niets terecht. Begin 2000 verkreeg de pvba *Groenerei Projects* een bouwvergunning voor de restauratie en de sanering van deze historische gebouwen. Het gaat hier om twee van de oudst gekende huizen van Brugge. Het rijke Brugse poortersgeslacht der Bonins, heren van Meulebeke, zou volgens de traditie omstreeks 1320 het huis « De Zeven Torens » (Hoogstraat 8) hebben laten bouwen. De huisnaam werd pas later aan deze prestigieuze woning gegeven. Recent bouwhistorisch onderzoek heeft echter uitgewezen dat dit pand reeds vanaf de 13de^{de} eeuw fasengewijs is tot stand gekomen¹. Het aanpalende huis de « Casselberg » (Hoogstraat 6) bestond reeds in de 14de eeuw onder deze naam. Het werd echter in

1 A. Sanderus, *Verheerlykt Vlaendre*, 1735, I (anastatische herdruk: Handzame, 1968), p.167 ; *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen*, 18 na: *Stad Brugge, Oudste kern*, Turnhout, 2000, p.110-111.

Het middeleeuwse huis "Casselberg" in Brugge, zijgevel (Foto H. Vanhaelewyn, Brugge).

de tweede helft van de 18de eeuw verbouwd. Aan de bakstenen gevel voegde men in 1843 een neogothische inrijpoort en twee balkons toe, terwijl ook de raamindeling werd gewijzigd².

In de 14de eeuw was de « Casselberg » lange tijd eigendom van Yolande van Vlaanderen, gravin van Bar en vrouwe van Cassel. In 1373 echter moest de gravin die met zware schulden te kampen had, het huis verkopen. De verkoop van een huis is op zich niets bijzonders, ware het niet dat deze verkoop het eindpunt betekende van een reeks dramatische gebeurtenissen waarbij niet alleen Yolande zelf, maar ook de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, en zijn familie betrokken waren.

Yolande van Vlaanderen

Yolande van Vlaanderen, geboren in 1326, was de dochter van Robrecht van Vlaanderen, beter gekend onder de naam Robrecht van Cassel (tweede zoon van graaf Robrecht van Bethune), en van Jeanne van Bretagne. Robrecht van Cassel (of Kassel) speelde een belangrijke, maar zeer omstreden rol in de politiek van het graafschap Vlaanderen, zowel tijdens de laatste regeringsjaren van Robrecht van Bethune (1318-1322) als tijdens de grote Vlaamse opstand van 1323-1328³. Toen Robrecht van Cassel in 1331 overleed, liet hij twee kinderen na onder de voogdij van hun moeder: Jan, de oudste, en Yolande. Jan stierf reeds in 1333 waardoor Yolande de erfgename werd van het belangrijke *apanagium* in het westen van Vlaanderen, met Cassel als centrum, dat haar vader in 1320 verworven had⁴. Als

2 L. Devliegher, *De huizen te Brugge* (Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, dl 2-3), Tielt - Amsterdam, 1975, p.125-126 ; *Bouwen door de eeuwen heen in Vlaanderen: 18 na: Stad Brugge, Oudste kern*, p.110-112.

3 Voor Robrecht van Cassel, zie: J. Carlier, *Robert de Cassel (1265-1331)*, in: *Annales du Comité flamand de France*, dl 10 (1870), p.17-248 ; M. Vandermaesen, *Robrecht, heer van Cassel*, in: Nationaal Biografisch Woordenboek, dl 6 (1972), kol. 79-89. Voor de perioden 1321-1322 en 1323-1328 in het bijzonder: J. Sabbe, *De opstand van Brugge tegen graaf Robrecht van Bethune en zijn zoon Robrecht van Kassel in 1321-1322*, in: *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge*, 107 (1970), p. 217-249 ; Id., *Vlaanderen in Opstand 1323-1328* (Vlaamse Historische Studies uitgegeven door het Genootschap voor Geschiedenis, nr. 7), Brugge, 1992.

4 Bij de vrede van Parijs in 1320 tussen Vlaanderen en Frankrijk werd Lodewijk II van Nevers als toekomstige graaf van Vlaanderen erkend. Robrecht, tweede zoon

kind was ze voorbestemd om de echtgenote te worden van de toekomstige graaf van Vlaanderen Lodewijk van Male. In december 1334 werd er een huwelijkscontract opgemaakt terwijl paus Benedictus XII reeds vanaf maart 1335 voor de nodige dispensaties zorgde⁵. Van een huwelijk kwam er echter niets terecht. Lodewijk van Male trouwde met Margareta van Brabant. Yolande van haar kant trad in 1340 in het huwelijk met een familielid: Hendrik IV, graaf van Bar, die reeds in 1344 overleed en twee zonen naliet: Edward en Robrecht. Yolande van Vlaanderen, sinds haar huwelijk in 1340 vrouwe van Cassel en gravin van Bar, oefende vanaf 1344 het regentschap uit over de gebieden van haar overleden echtgenoot tijdens de minderjarigheid van haar oudste zoon Edward. Toen deze laatste in 1352 vroegtijdig overleed, werd zijn broer Robrecht de erfgenaam van het graafschap Bar. Hij was toen 10 jaar. Het bestuur over het graafschap werd door de Franse koning Jan II de Goede (1350-1364) voorlopig toevertrouwd aan de baljuw van Sens, hierin geholpen door Hendrik van Bar, heer van Pierrefort. In 1355 verhef de koning Bar tot hertogdom. Ondertussen was Yolande in 1353 hertrouwd met Filips van Navarra, graaf van Longueville, met wie ze echter geen kinderen had⁶.

Naarmate Yolande van Vlaanderen ouder werd, ontpopte zij zich tot een uiterst dynamische en ambitieuze persoonlijkheid met een koppige wilskracht. Anderzijds zien wij bij haar ook meer en meer de weinig sympathieke karaktertrekken opduiken die zij blijkbaar van haar vader geërfd had: arrogantie, willekeur, maar vooral een grenzeloze zucht naar macht waarbij ze niets of niemand ontzag en zelfs voor moord niet terugdeinsde. Dit bracht haar voortdurend in conflict met andere leden van de adel, met de kerkelijke overheid, met

van graaf Robrecht van Bethune, kreeg een *apanagium* toegewezen ter waarde van 10.000 pond parisis, hoofdzakelijk bezet op gebieden in het westen van Vlaanderen met Cassel als centrum, vandaar zijn naam Robrecht van Cassel (of Kassel). Robrecht en zijn erfgenamen zouden deze gebieden voortaan in leen houden van de graaf van Vlaanderen.

5 J. Carlier, Robert de Cassel (1265-1331), p.216.

6 R. Delachenal, *Histoire de Charles V*, dl 3, Parijs, 1916, p.115-116, noot 4 ; T. De Morembert, *Bar (Robert Ier duc de) 1352-1411*, in: *Dictionnaire de Biographie Française*, dl 5, Parijs, 1951, kol.142. Bar: graafschap, nadien hertogdom (1355) in Lotharingen (Frankrijk) aan de bovenloop van de Maas. Hoofdstad was Bar-le-Duc (huidige hoofdstad van het departement Meuse).

haar eigen zoon Robrecht van Bar, en uiteindelijk zelfs met de koning van Frankrijk, Karel V (1364-1380), wat haar tenslotte fataal zou worden⁷.

Toen Robrecht van Bar in 1356 zelf begon te regeren, verscheen Yolande opnieuw aan het hof van haar toen 14-jarige zoon op wiens beleid ze een overwegende maar nefaste invloed uitoefende. Door haar toedoen raakte Robrecht in een regelrechte oorlog verwickeld met de bisschop en de stad Verdun. Tijdens dit conflict stak Yolande het dorp Auzéville in brand en deed twee kanunniken van de kerk van Verdun vermoorden die als onderhandelaars naar haar gezonden waren. Om de kosten van de oorlog te financieren aarzelde ze zelfs niet om valse munten te laten slaan met de beeldenaar van de koning van Frankrijk. Voor deze misdaden en de valsmunterij liep ze een driedovoudige excommunicatie op die slechts enkele jaren later opgeheven werd. Pas na zijn huwelijk met Maria van Frankrijk, dochter van koning Jan II de Goede in 1364, nam Robrecht van Bar zelf het bestuur van zijn hertogdom in handen en verwijderde hij zijn moeder, die intussen voor de tweede maal weduwe was geworden, definitief van het hof. Toch zou Yolande naderhand weer op het toneel verschijnen. Een privé-oorlog tussen Robrecht van Bar en zijn kozijn Pieter van Bar liep voor Robrecht slecht af. Hij viel in een hinderlaag, werd door Pieter gevangen genomen en naar Metz overgebracht. Robrecht kwam slechts vrij in augustus 1370 mits het betalen van een groot losgeld. Om opnieuw invloed op haar zoon te verkrijgen toonde Yolande zich bereid 11.000 florijnen tot dit losgeld bij te dragen. Eenmaal vrij behield Robrecht evenwel zijn onafhankelijkheid tegenover zijn moeder. Deze laatste voelde zich vernederd en zon op wraak⁸.

Begin 1371 kwam het tot een ernstige botsing tussen Yolande en haar zoon Robrecht van Bar. Deze laatste werd door zijn moeder

7 Voor Yolande van Vlaanderen, zie: P.J.E. De Smyttère, *Essai historique sur Yolande de Flandre comtesse de Bar et de Longueville, baronne de Montmirail et D'Alluye. Dame de Cassel*, Lille, 1877. Verouderde biografie, maar belangrijk omwille van de vele bijlagen (pièces justificatives): E. Lavis, *Etude sur le pouvoir royal au temps de Charles V*, in: *Revue historique*, 26 (1884), p.233-280 ; P. Thomas, *Textes historiques sur Lille et le Nord de la France avant 1789*, dl 1, Lille, 1931, p.65-67 ; L.D. Bezegher, *La trop « dynamique » Yolande de Flandre comtesse de Bar. Cassel (1326-1395)*, in: *Plein Nord. La Gazette*, jg. 25, januari 1980, p.23-26.

8 P.J.E. De Smyttère, *op. cit.*, p.33-52 ; T. De Morembert, *art. cit.*, kol.142-143.

gearresteerd en in de gevangenis geworpen. Om opnieuw vrij te komen moest Robrecht beroep doen op de tussenkomst van zijn schoonbroer, de nieuwe koning van Frankrijk Karel V. Op 19 januari 1371 gaf deze aan de baljuw van Vitry of zijn plaatsvervanger het bevel om Yolande te verzoeken haar zoon vrij te laten. Deed ze dat niet, dan zou ze zich persoonlijk voor de koning moeten verantwoorden⁹. Met tegenzin gaf de gravin toe, maar koelde haar woede op haar kozijn, Hendrik van Bar, heer van Pierrefort, die ze beschuldigde te veel invloed op haar zoon te hebben. Zij dreef de stoutmoedigheid zover dat ze Hendrik liet aanhouden nabij het kasteel van Vincennes waar de koning toen verbleef. Dadelijk eiste Karel V nu de vrijlating van Hendrik van Bar die door Yolande van gevangenis naar gevangenis werd gesleept. Toen de gravin daar niet op inging en zich daarbij nog schuldig maakte aan moord op een sergeant van de koning en diens wapenknecht, was de maat vol¹⁰. Op 25 april 1371 liet Karel V Yolande van Vlaanderen in een kasteel van haar zoon in Bar aanhouden¹¹. Samen met haar werden ook enkele personen uit haar gevolg in hechtenis genomen, zoals de ridders Jan van Winnezele en Wouter de Bousies, meester Thiebaut de Bourmont, klerk en raadsheer van de gravin, Wouter van Hondschote, edelknaap, en Laurequin le Ber, haar *huissier*. Al deze personen en Yolande werden opgesloten in de vesting Arentières. Na een zekere tijd werd de gravin overgebracht naar het kasteel van de koning in Bar-sur-Aube (ten oosten van Troyes) en vervolgens naar Sens. Uiteindelijk kwam ze in de toren van de Temple in Parijs terecht¹².

In het najaar van 1372 slaagde Yolande er evenwel in met de hulp van haar kapelaan en leden van haar huispersoneel de gevangenis van Parijs heimelijk te ontvluchten. Op weg naar Vlaanderen werd ze echter bij Saint-Omer in Artesië aangehouden door de heer van Longueval, kamerheer van de Franse koning, die haar met geweld

9 L. Delisle, *Mandements et actes divers de Charles V (1364-1380)*, Parijs, 1874, nr 749, p.386.

10 L. Delisle, *op. cit.*, nr 989, p.512 en 514.

11 P.J.E. De Smyttere, *op.cit.*, pièces justificatives (voortaan p.j.) XXX, p.173. De aanhouding gebeurde « le jour Saint Marc 1371 » = 25 april 1371 ; L. Delisle, *op. cit.*, nr 1080, p.560 « ...eust pieça esté prinse en un des chasteaulx de nostre très chier frère le duc de Bar, son filz, et admenée en nos prisons... ».

12 L. Delisle, *op. cit.*, nr 989, p.512-513. Voor haar gevangenschap in Sens: nr 823, p.421.

eerst naar zijn kasteel voerde en haar vervolgens naar de Temple in Parijs liet terugbrengen¹³. Het eigenmachtig optreden van de heer van Longueval in Artesië, een graafschap dat aan Margareta van Frankrijk, moeder van Lodewijk van Male, toebehoorde en onder haar jurisdictie viel, was blijkbaar bij de familie van de graaf van Vlaanderen in het verkeerde keelgat geschoten. Lodewijk van Vlaanderen bijgenaamd de Haze, bastaardzoon van Lodewijk van Male, meende deze smaad te moeten wreken. Het begon met bedreigingen aan het adres van de heer van Longueval. Daar bleef het niet bij. Samen met enkele vrienden en lieden van het grafelijk hof organiseerde hij een strafexpeditie waarbij het dorp Longueval (ten zuiden van Bapaume) en een tweetal naburige plaatsen die aan de heer van Longueval toebehoorden, het moesten ontgelden. De aanvallers staken de plaatsen in brand, plunderden de bezittingen van de heer van Longueval, mishandelden de bewoners en beroofden ze van hun goederen¹⁴.

Na haar mislukte ontsnapping met de hierboven geschetste tragische gevolgen was Yolande van Vlaanderen eindelijk bereid om zich volledig aan de wil van de koning te onderwerpen om opnieuw vrij te komen. Haar eventuele vrijlating was echter afhankelijk van een reeks voorwaarden die door Karel V geformuleerd werden, in de eerste plaats de bevrijding uit de gevangenis van Hendrik van Bar, heer van Pierrefort¹⁵. Op 14 oktober 1372 gaf Yolande op dit punt haar toestemming¹⁶. In een oorkonde gegeven te Gent op 3 november van hetzelfde jaar bevestigde Thiebaut de Bourmont, klerk en raadsman van Yolande, dat Lodewijk van Male hem Hendrik van Bar had overgedragen die hij op vraag van de gravin tot dan gevangen had gehouden¹⁷.

13 L. Delisle, *op. cit.*, nr 989, p.513 ; P.J.E., De Smyttère, *op.cit.*, p.j. XXXI, p.175. Een passus uit de « Chronique de Jean, abbé de Laon » aangehaald bij J. Kervyn de Lettenhove in zijn uitgave van de « Chroniques » van Jehan Froissart, dl 9, Brussel 1869, Notes, p.539, vermeldt daarbij dat geruchten de ronde deden dat Yolande gevlucht was om te gaan trouwen met de koning van Engeland (« ... laquelle se parti sans congiet et y disoit-on que elle s'en alloit pour espouser le roy d'Angleterre »).

14 Rijsel, Archives départementales du Nord (A.D.N.), B 478, nrs 10.588 en 10.588 bis.

15 P.J.E., De Smyttère, *op cit.*, p.j. XXXII, p.179-180.

16 Rijsel, A.D.N., B 1303, nr 10.554.

17 Rijsel, A.D.N., B 1303, nr. 10.558. « ...Monsieur le comte de Flandrez ... qui le dit messire Henry de Bar avoit en ses mains et en sa puissance quil lui pleuist a le moy rendre et delivrer ».

Dit zou er m.a.w. kunnen op wijzen dat de graaf van Vlaanderen in het geschil met Hendrik van Bar vroeger de zijde van zijn nicht had gekozen. Lodewijk van Male wilde nu ook de vriendschappelijke relaties met de Franse koning herstellen die door het optreden van zijn bastaardzoon tegen de heer van Longueval vertroebeld waren. Een delegatie van Lodewijk bestaande uit de graaf van Ligny, de deken van Luik en een niet bij name genoemde ridder werd op 12 december 1372 door Karel V ontvangen. De afvaardiging bood bij monde van de deken van Luik de verontschuldigen van de graaf aan voor de gepleegde feiten, maar zegde dat het geenszins diens bedoeling was geweest om de koning te beledigen. De nadruk werd gelegd op het feit dat de heer van Longueval door zijn eigenmachtig optreden het gezag en de rechten van Margareta van Frankrijk, gravin van Artesië en moeder van Lodewijk van Male, miskend had, dat de strafexpeditie van Lodewijk de Haze dan ook bedoeld was om deze vernedering te wreken en dat de graaf daarom niets gedaan had om dit te beletten. Tenslotte vroegen de afgevaardigden aan de koning vergiffenis voor de Haze en zijn medehelpers¹⁸.

Nu het geschil tussen Vlaanderen en Frankrijk opgelost was, wilde Yolande de bemiddeling inroepen van Lodewijk van Male om haar vrijlating te bespoedigen. Met het oog hierop ging haar raadsheer Thiebaut de Bourmont naar Gent waar hij op 1 maart 1373 een onderhoud had met de graaf en hem de voorwaarden van de koning voor de vrijlating van de gravin meedeelde. Lodewijk van Male die eerst het advies van zijn Raad wilde inwinnen, stemde er in toe met Karel V te onderhandelen¹⁹. Voortaan zou hij zich actief inzetten om tot een oplossing van dit probleem te komen. Reeds na de mislukte

18 P.J.E. De Smyttere, *op. cit.*, p.j. XXXI, p.174-177. De deken van Luik was raadsheer van Lodewijk van Male (Brugge, S.A., Oud Archief 114: Register van de Wetsvernieuwingen 1362-1374, fol.81 en 89). De graaf van Ligny is hier Walerand II van Luxemburg, graaf van Ligny en St-Pol en tevens kastelein van Rijsel. Hij was de oudste zoon van Guy van Luxemburg en Mahaut de Chatillon, gravin van St.-Pol (Th. Leuridan, *Les châtelains de Lille*, Lille, 1873, p.158-159). Walerand II was geen onbekende in het Brugse. Van zijn vader erfde hij immers ook het leengoed Beauprez gelegen buiten de Brugse stadswallen, tussen de Gentpoort en de Kruispoort (Th.de Limburg-Stirum, *Cartulaire de Louis de Male, comte de Flandre*, dl 2, Brugge, 1901, p.364-365 ; A. Schouteet, *Stadsarchief van Brugge, Regesten op de oorkonden*, dl 4, Brugge, 1982, nr. 119).

19 P. Thomas, *Textes historiques sur Lille et le Nord de la France avant 1789*, dl 1, Lille, 1931, p.65-66.

ontsnapping van Yolande uit de Temple had de graaf beslag laten leggen op haar goederen in Vlaanderen toen hij zag dat de koning hetzelfde deed in Frankrijk. Zo had hij in november 1372 bevel gegeven om het kasteel en de vestingen van Cassel her op te bouwen die tussen 1340 en 1350 erg geleden hadden²⁰. Om de toestand verder onder controle te houden, benoemde hij op 6 mei 1373 zijn raadsheer ridder Geraard van Rassegem tot *rewaerd ende beledere vanden lande dat onse nichte vorseid heeft bin onser lande van Vlaendren*²¹. Van zijn kant gaf Karel V opdracht aan de ridders Guillaume de Recours en Aleaume Boistel, raadsheren en rekwestmeesters van het koninklijk hof, om een onderzoek ter plaatse in te stellen naar de schade die de heer van Longueval en de inwoners van de bovengenoemde plaatsen door de wraakactie van Lodewijk de Haze hadden geleden. De kosten van dit onderzoek moesten evenwel door Yolande van Vlaanderen en niet door de Haze gedragen worden. Op 14 augustus 1373 verklaarden beide koninklijke raadsheren dat ze van Eloy Suren, ontvanger van Yolande in Vlaanderen, de som van 180 goudfrank hadden gekregen als vergoeding voor hun werkzaamheden en voor hun verplaatsingskosten tussen Parijs en Longueval²².

Het duurde echter nog tot in het najaar alvorens een doorbraak in heel deze delicate aangelegenheid kon genoteerd worden. Lodewijk de Haze en zijn medeplichtigen die de actie tegen de heer van Longueval hadden op touw gezet, onderwierpen zich in oktober aan de Franse koning. Op voorspraak van Margareta van Frankrijk, moeder van Lodewijk van Male, en rekening houdend met *la joeneice du dit Haze* schonk Karel V hem en zijn aanhangers vergiffenis voor de gepleegde feiten en werden ze buiten vervolging gesteld²³). Op 26 oktober 1373 kwam dan voor Yolande van Vlaanderen een einde aan haar lijdensweg. De koning van Frankrijk schonk haar vergiffenis voor de vele misdaden die ze bedreven had. Diezelfde dag werd ze uit de gevangenis van Parijs ontslagen²⁴. Aan haar vrijlating waren echter een

20 P.J.E. De Smyttère, op. cit., p.57.

21 Rijsel, A.D.N., B 7790, oorkonde (z.n.) van 6 mei 1373.

22 Rijsel, A.D.N., B 7790, nr 10.585.

23 Rijsel, A.D.N., B 478, nrs 10.588 en 10.588bis.

24 L. Delisle, *op. cit.*, nr 989, p.513-514 ; ook nr 1467, p.741, waarin uitdrukkelijk wordt gezegd dat ze op 26 oktober werd vrijgelaten. « ... après ce que elle fu mise hors de la tour du Temple qui fut le XXVIe jour du mois d'octobre l'an mil CCCXXIII ».

Het middeleeuwse huis "Casselberg" in Brugge, langsgevel (Foto H. Vanhaelewyn, Brugge).

aantal zware voorwaarden verbonden. Yolande moest beloven haar bezittingen in Vlaanderen niet te zullen verkopen of vervreemden zodat deze na haar dood alleen haar zoon en zijn erfgenamen zouden ten goede komen. Haar gronden in Frankrijk werden, mits een lijfrente, aan haar zoon toegewezen. Ook mocht ze geen vervolging inspannen tegen diegenen die haar gevangen hadden genomen en tegen al wie daarbij betrokken was²⁵. Een bijkomende speciale voorwaarde hield verband met de zaak Longueval. Zo moest ze onder eed beloven de schade die Lodewijk de Haze aan de heer en de inwoners van Longueval en de andere localiteiten had aangericht uiterlijk tegen Kerstdag e.k. te betalen. Gebeurde dit niet, dan zouden zij en haar gevolg naar de gevangenis van Parijs moeten terugkeren²⁶.

Financiële problemen en de “Casselberg”

De vrijlating van Yolande van Vlaanderen betekende voor haar nu het begin van zware financiële problemen. Op haar verzoek was Lodewijk van Male op 14 november bereid om haar goederen, waarop hij vroeger beslag had laten leggen, opnieuw vrij te geven²⁷. Enkele dagen nadien (24 november) volgde de verzoening van de gravin met haar zoon Robrecht van Bar²⁸. Ook haar onderdanen lieten haar niet in de steek. De stad en de kasselrij Cassel schonken haar een som van 18.000 pond Vlaams die ze in twee keer zou ontvangen. De eerste helft, 9000 pond, werd reeds op 30 november uitbetaald²⁹. Dit was echter niet genoeg om de enorme schuldenlast van de gravin te delgen. Deze besloot daarom haar huis de « Casselberg », gelegen in de Hoogstraat van Brugge, te verkopen. Hoe en wanneer Yolande van Vlaanderen in het bezit is gekomen van dit huis is ons niet bekend.

25 P.J.E. De Smyttère, op. cit., p.j. XXXII, p.179-183.

26 Brussel, Algemeen Rijksarchief (A.R.A.), Oorkonden van Vlaanderen, serie 1, nr 542. Zie bijlage.

27 Rijsel, A.D.N., B 478, nr 10.589.

28 P.J.E. De Smyttère, op. cit., p.j. XXXIX, p.191-192.

29 Rijsel, A.D.N., B 7794, nr 10.602. Als dank voor deze hulp gaf Yolande aan de stad Cassel de toelating om er gedurende één jaar, met ingang van Kerstdag 1373, accijnzen te heffen « moiennant une reconnaissance de cent livres » te betalen aan haar of haar ontvanger. Ook andere steden van haar apanagium zoals Waasten en Broekburg kregen zulke toelating (Rijsel, A.D.N., B.1574, fol. 19-19v°).

Vast staat evenwel dat haar aanwezigheid daar reeds gesignaleerd wordt in het begin van november 1339. Dit blijkt uit de rekening van Servaes Smets, haar ontvanger in de Vier Ambachten, waarin o.m. sprake is van een kort verblijf van Smets aan het hof van Yolande te Brugge rond deze tijd. Ook in februari 1340 vinden wij de gravin nog in haar woning te Brugge³⁰. Rekening houdend met de naam van het huis, is het praktisch zeker dat het van in het begin eigendom is geweest van Yolande of van haar ouders. Het is zelfs niet uitgesloten dat haar vader, Robrecht van Cassel, het pand heeft laten bouwen. De naam « Casselberg » werd blijkbaar aan het huis gegevens naar analogie met de Casselberg (Kasselberg), een heuvel in het huidige Noord-Frankrijk. Zoals reeds gezegd, vormde de stad Cassel, gelegen op de Casselberg, het centrum van het *apanagium* dat Robrecht in 1320 verworven had en dat later op Yolande overging. Het is overigens een feit dat vele edelen of rijke poorters aan een huis dat ze in de stad bezaten dezelfde naam gaven als die van hun leen, heerlijkheid of buitengoed³¹. Yolande die meestal in Bar of in haar gebieden in het westen van Vlaanderen verbleef, kwam slechts nu en dan naar Brugge. Dit deed ze o.m. om leningen aan te gaan bij de Lombarden Cahorsijnen aan de Lange Rei. De gravin was immers zeer gesteld op juwelen en luxe en liet ook dure verfraaiingswerken aan haar kasteel van Nieppe (la Motte-au-Bois) bij Hazebrouck uitvoeren. Dit alles zorgde voor zware uitgaven die ver boven haar mogelijkheden lagen. Geld lenen op onderpand (goud- of zilverwerk) bleek dan de enige oplossing te zijn. Deze zakelijke reizen van de gravin naar Brugge zullen ongetwijfeld ook nu en dan voor een verblijf in de « Casselberg » gezorgd hebben³².

30 N. De Pauw, *Cartulaire historique et généalogique des Artevelde*, Brussel, 1920, p.684-685: Rekening van Servaes Smets van Mire Vrouwen van Baer in de IIII Ambachten (oktober 1339 – 24 februari 1340): « Item voer Servaes te Brugge, saterdaghes naer Allerheleghen dach, doene Mijn Vrouwe onboet, ende was ute III daghe, ende van sinen paerde te Brugge want hi te Brugge te Hove at, 13 s. » (begin nov. 1339); « Item up sente Pieters dach ad Cathedram van IIII laste ende IIII torven, ghesonden Mire Vrouwen te Brugge, daerof dat elc last coste IIII s.gr., valent X lib.VIII s. » (22 febr. 1340 n.s.)

31 Zie bvb. noot 49.

32 J. Finot, *Inventaire sommaire des archives départementales antérieurs à 1790: Nord, série B*, dl 7, Lille 1892, p.LII en 66. Soms wordt haar aanwezigheid er ook uitdrukkelijk vermeld zoals in 1339-1340 (noot 30) en rond 15 maart 1350 (Rijsel, A.D.N., B 3247, nr 112.178).

Om de torenhoge schulden van Yolande na haar vrijlating in 1373 af te lossen, waren zowel leningen als financiële hulp van haar onderdanen echter onvoldoende. Zoals hierboven gezegd, besliste ze dan maar haar prestigieuze woning de « Casselberg » te verkopen. Met de opbrengst ervan hoopte ze de inwoners van Longueval en de naburige localiteiten schadeloos te stellen voor de verwoestingen die Lodewijk de Haze en zijn medehelpers daar hadden aangericht. Vrij vlug vond Yolande een koper voor het pand in de Hoogstraat in de persoon van Casin de Waghenare, toen algemeen ontvanger van graaf Lodewijk van Male voor het westelijk deel van Vlaanderen³³. Deze Casin de Waghenare was voor Yolande geen onbekende. De familie de Waghenare was een oude Ieperse patriciërsfamilie die betrokken was bij de actieve wolhandel op Engeland³⁴. Leden van dit geslacht vinden we ook terug in het naburige Mesen. Zo was Casin de zoon van Nicolaas de Waghenare, poorter van Mesen en schepen aldaar in 1355³⁵. Casin de Waghenare was een *clericus* die in dienst trad van Yolande van Vlaanderen als baljuw van Waasten dat eveneens tot het *apanagium* van de gravin behoorde. Dit blijkt uit een oorkonde van 17 juli 1362 waarbij Yolande de heerlijkheid van Croix-à-Vent terugkocht en waaraan o.m. het zegel hangt van Casin getiteld: *Sigillum Nicasii Waghenare, clericus*³⁶. Enkele jaren later werd Casin de Waghenare ambtenaar van de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, eerst als baljuw van Kortrijk (1367-1371) en nadien van Aalst (1371). In 1372 bracht hij het zoals gezegd tot ontvanger van Vlaanderen voor het westelijk deel van het graafschap en bleef deze functie uitoefenen tot eind 1374³⁷. Ook andere

33 Zie bijlage. Tussen 1372 en 1374 waren er twee grafelijke ontvangers, één voor het westelijk en één voor het oostelijk deel van Vlaanderen. Aan dit tweeledig stelsel kwam in december 1374 een einde.

34 O. Mus, *Het aandeel van de Ieperlingen in de Engelse wolexport 1280-1330*, in: Prisma van de geschiedenis van Ieper, Ieper, 1974, p.243 en 332.

35 L.A. Diegerick, *Inventaire analytique et chronologique des chartes et documents appartenant aux archives de l'ancienne abbaye de Messines*, Brugge, 1876, p.114-115 en 119.

36 G. Demay, *Inventaire des sceaux de la Flandre*, dl 2, Parijs, 1873, p.34. In andere documenten wordt Casin de Waghenare naast baljuw ook ontvanger van de gravin genoemd (Rijsel, A.D.N., B 1366, 1 en 24 oktober 1358 ; B 3254, 13 juni 1362). Voor Yolande als vrouwe van Waasten, zie: P. De Simpel, *Les seigneurs et dames de Warneton*, Ieper, 1954, p.75-79.

37 H. Nowé, *Les baillis comaux de Flandre* (Académie royale de Belgique, Classe des Lettres, Mémoires in -8°, dl 25), Brussel, 1929, p.93, 95, 121, 200, 393, 396 ; J. Buntinx, *De audiëntie van de graven van Vlaanderen. Studie van het centraal grafelijk gerecht (c.1330 - c.1409)*, (Verhandelingen van de Kon. Vl. Acad., Klasse Letteren, jg. XI, nr 10), Brussel, 1949, p.8.

leden van deze familie zoals Lamsin en Lambrecht de Waghenare vinden we terug in grafelijke dienst³⁸.

De verkoop van het huis de « Casselberg » in de Hoogstraat van Brugge gebeurde op 6 december 1373. Het origineel van de verkoopakte is echter niet meer voorhanden. Wel beschikken wij over een notariële kopie van 16 juni 1384 die zich in het Algemeen Rijksarchief van Brussel bevindt, alsook over een tweetal andere afschriften. Casin de Waghenare kocht het huis samen met een verbeurd verklaard tiendleen in de parochie Wulveringem voor de som van 1.000 gouden florijnen die hij op verzoek van Yolande aan de inwoners van Longueval en de andere geteisterde localiteiten overmaakte. Casin en zijn erfgenamen zouden het tiendleen in Wulveringem dat afhing van het kasteel van Waasten in leen houden van de gravin en haar opvolgers tegen dezelfde prestaties als deze die er vroeger aan verbonden waren. Tevens beloofde Yolande aan Casin de Waghenare de lasten die op de « Casselberg » en het tiendleen van Wulveringem wogen, te zullen opheffen. Baudet le Mol, kamerdienaar van de gravin, bezat namelijk een lijfrente van 60 pond parisis per jaar op de « Casselberg ». Voor het tiendleen zouden alleen nog een tweetal kleine lasten overblijven³⁹. Lang heeft Casin de Waghenare van zijn prestigieuze woning in de Hoogstraat niet kunnen genieten. Hij overleed reeds op 6 juni 1375 en werd in de naburige Sint-Donaaskerk begraven⁴⁰. Wie er nadien de nieuwe eigenaar is geworden, is ons niet

38 Lamsin de Waghenare was grafelijk secretaris en raadsheer. Hij overleed op 3 juni 1361 en werd in de Brugse Sint-Donaaskerk begraven (V. Vermeersch, *Grafmonumenten te Brugge vóór 1578*, dl 2: catalogus nrs 1-355, Brugge, 1976, p.64). Lambrecht de Waghenare komt tussen 1364 en 1376 voor als ontvanger van Ursel, Wessegem en het Knesselaarse (R. Moelaert, *Uit de domeinrekeningen van Ursel, Wessegem en het Knesselaarse*, in: Appeltjes van 't Mceetjesland, 29 (1978), p.38 en 54). In 1371 was hij eveneens ontvanger van de grote brieven (Brugge, Bischoppelijk Archief, St-Donaas, A48: Acta Capituli 1369-1395, fol.20). Ook Lambrecht was een clericus. Hij en Jan Brune treffen we aan als grafelijke secretarissen die tot de waardigheid van raadsheer opgeklommen waren (J. Buntinx, *op. cit.*, p.96).

39 Bijlage. Rijsel, A.D.N., B 7790, oorkonde (z.n.) op 20-10-1372. Baudet le Mol verklaart er « .. que jay eu et receu de Eloy Surien, receveur a ma dicte dame de son paijs en Flandres, la somme de sixante livres parisis monnoie de flandres pour ma rente que jay ... par an sur la maison ma dicte dame quelle a estans en la ville de Bruges ».

40 V. Vermeersch, *op. cit.*, p.64.

bekend. Wel zou het pand in de 15de eeuw overgegaan zijn op de adellijke familie van Haveskerke ⁴¹.

Het huis de “Zeven Torens”

De verkoopakte van het huis de « Casselberg » van 1373 is des te interessanter omdat daarin ook gesproken wordt over het aanpalende huis dat later algemeen als de “Zeven Torens » bekend raakte. Het wordt hier omschreven als *la grant maison de pierre qui fu au seigneur de Dugelle*. Daaruit blijkt dat dit pand toen nog geen eigen naam had en dat het vroeger toebehoorde aan de heer van Dudzele, terwijl er nadien over geen nieuwe eigenaar meer gesproken wordt ⁴². De laatste eigenlijke heer van Dudzele was Bouden III die gehuwd was met Margareta, dochter van de rijke Brugse poorter Willem van der Stove⁴³. Bouden vestigde zich in Brugge en werd er poorter van de stad⁴⁴. Hij had slechts één dochter: Margareta, echtgenote van Jan, heer van Gruuthuse⁴⁵. Zij overleed echter reeds in 1363 of 1364. Bouden III van Dudzele stierf op 5 april 1366⁴⁶. Zijn dood en de verdeling van de erfenis zorgden voor een fikse ruzie binnen de familie in zoverre dat zelfs de graaf van Vlaanderen, Lodewijk van Male, moest tussenbeide komen en op 16 augustus 1367 de weduwe (Margareta van der Stove) en haar goederen onder zijn bescherming nemen⁴⁷. Uiteindelijk liet deze laatste de heerlijkheid van Dudzele (met de achterlenen van Bonem) over aan een familielid: Elisabeth, oudste dochter van Jacob van Dudzele (een

41 A. de Behault de Dornon, *Bruges Séjour d'exil des rois d'Angleterre Edouard IV (1471) et Charles II (1656-1658)*, Brugge, 1931, p.179.

42 Bijlage.

43 J. de Béthune, *Épithaphes et monuments des églises de la Flandre au 16me siècle*, Brugge, 1900, p.309 ; Brussel, A.R.A., Rekenkamer, reg.45925: Leenregister van de Burg van Brugge ca. 1329-1330, fol.13.

44 Brugge, S.A., Stadsrekeningen 1344-45, fol.30, en 1345-46, fol.27 V° ; Th. De Limburg-Stirum, *op. cit.*, dl 1, Brugge 1898, p.185.

45 Brugge, Rijksarchief, oorkonden blauw, nr 1362.

46 J. de Béthune, *op.cit.*, p. 327. Telkens werd de datum van overlijden hier blijkbaar met de oude stijl aangeduid (voor Bouden: 5 april 1365). Samen met de graaf en andere heren was Bouden van Dudzele immers nog aanwezig te Brugge op 27 december 1365 (Rijsel, A.D.N., B 1566, fol.131). Zijn overlijden moet dus op 5 april 1366 geplaats worden.

47 Rijsel, A.D.N., B 1567, fol.25 v°.

jongere broer van Bouden III). Elisabeth van Dudzele was gehuwd met Rogier van Gistel (een jongere broer van Jan V, heer van Gistel)⁴⁸. Rogier van Gistel trad nu op als nieuwe heer van Dudzele. Zoals zoveel edelen had ook hij een huis in Brugge, meer bepaald in de Ontvangersstraat⁴⁹. Samengevat mag men aannemen dat Bouden III van Dudzele waarschijnlijk tot aan zijn dood eigenaar is gebleven van het « grote huis » (de latere Zeven Torens) in de Hoogstraat. Misschien heeft zijn weduwe het nog een tijd in bezit gehad en bleef het pand nadien leegstaan zoals de verkoopakte van de « Casselberg » het laat uitschijnen. Vast staat evenwel dat de stad Brugge later dit huis tijdelijk in gebruik heeft genomen. Na de afbraak van het « Ghyselhuus » op de Burg in 1376, en tijdens de periode van de opbouw van het stadhuis aldaar, vergaderden de Brugse schepenen immers in het huis « Sceptstale » in de Hoogstraat. « Sceptstale » is de vroegere benaming van de « Zeven Torens »⁵⁰.

Een bewogen levenseinde

Dat met de verkoop van de « Casselberg » de financiële perikelen voor Yolande van Vlaanderen niet van de baan waren, bewijst de grote lening die ze reeds op 18 maart 1374 aanging bij de Rijsele kooplieden Bernard Garet en zijn metgezellen. Deze leenden haar een bedrag van 1.050 goudfrank op onderpand van een reeks kostbaarheden waaronder heiligenbeeldjes in goud en zilver en verscheidene

48 Ch. Piot, *Notice historique et généalogique de la maison de Straten*, Brussel, 1877, p.58 ; Brussel, A.R.A., Rekenkamer, reg.1072: Leenregister van de Burg van Brugge van 1365, fol. 10 V° ; reg.1074: Leenregister van de Burg van Brugge van 1384, fol. 35V° en 76V°. Elisabeth van Dudzele, echtgenote van Rogier van Gistel, wordt in de leenregisters soms ook Elisabeth van Doornik genoemd.

49 Brugge, Bischoppelijk Archief, Sint-Salvator, S 728, oorkonde (z.n.) van 30-6-1390: « Item in sOntfanghers strate an tland ende hofstede daer thuus up staet dat wilen was mer Roegiaers van Ghistele ... ». Nog in de 16de eeuw was dit huis gekend onder de naam « 't Hof van Dudzele ». (L. Gilliodts-Van Severen, *Les Registres des « Zestendeelen » ou le Cadastre de la ville de Bruges de l'année 1580*, in: Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis, 43 (1893), p.243).

50 A. Vandewalle, *Het Brugs stadhuis: 600 jaar geschiedenis*, in: 600 jaar Brugs stadhuis 1376-1976, Brugge, 1976, p.9 en 16 (noot 12). Of « Sceptstale » in verband kan gebracht worden met de gelijknamige Brugse poortersfamilie « van Sceptstale » laten wij hier in het midden.

juwelen. Er werd overeengekomen dat de kooplieden deze waardevolle voorwerpen mochten verkopen indien de gravin na één jaar de som niet zou terugbetaald hebben⁵¹.

Na haar vrijlating en de verkoop van de « Casselberg » in 1373 verbleef Yolande meestal op haar kasteel van Nieppe (la Motte-au-Bois). Soms maakte ze ook gebruik van haar kasteel van Waasten of van haar huis in Duinkerke: het « Hôtel du Bourg »⁵². De vernederende gevangenschap en de zware financiële moeilijkheden hadden haar veerkracht echter niet gebroken. In juli 1377 geraakte ze alweer in een ernstig conflict gewikkeld met de officiaal van de bisschop van Terwaan, toen ze een zekere Eloi de Neckere door haar lieden met geweld uit de kerk van Vieux Berquin (tussen Hazebrouck en Belle) deed weghalen en hem daarna liet terechtstellen. Het leverde haar nog maar eens een excommunicatie op. Het jaar daarop (1378) kwam ze opnieuw in botsing met de kerkelijke overheid. Deze keer ging het om een geestelijke die ze had laten aanhouden en in de gevangenis van Cassel werpen⁵³. Ondanks haar vele gewelddadige confrontaties met de kerkelijke instanties, gaf de gravin nochtans ook blijk van intense vroomheid. Sommige kloosterorden zoals de Eremieten van Sint-Augustinus konden rekenen op haar milde steun⁵⁴. Aan de proost en de monniken van het klooster van Waten gaf ze de opdracht om elke week op dinsdag een mis in hun kerk op te dragen ter ere van de heilige Nikolaas. Deze missen werden slechts tijdelijk onderbroken, toen in 1383 een Engels « kruisleger » het Vlaamse kustland binnenviel en de monniken van Waten hun klooster moesten ontvluchten⁵⁵. Verder ondernam ze regelmatig bedevaarten naar bekende heiligdommen, bij voorkeur naar Onze-Lieve-Vrouw van Boulogne⁵⁶.

Yolande van Vlaanderen kwam opnieuw volop in de actualiteit tijdens het Westers Schisma dat de christenheid vanaf 1378 in twee kampen verdeelde. Terwijl praktisch heel Vlaanderen met Engeland Urbanus VI van Rome als wettige paus erkende, was Yolande samen met Frankrijk een fanatiek voorstander van de tegenpaus Clemens VII

51 Rijsel, A.D.N., B 3257, nr 10.595.

52 J. Finot, op. cit., p.70 ; L. Lemaire, *Histoire de Dunkerque*, Duinkerke, 1927, p.43.

53 Gent, Rijksarchief, Oorkonden de Saint-Genois, nrs 1816 en 1817.

54 Rijsel, A.D.N., B 1303, nr 10.513.

55 Rijsel, A.D.N., B 1488, nr 11.910. Zie verder noot 57.

56 J. Finot, op. cit., p.XLV.

die in Avignon resideerde. De Franse overwinning bij Westrozebeke (27 november 1382) op de opstandige Gentenaars en hun bondgenoten, zorgde echter voor een toenemende clementijnse invloed in Vlaanderen. Reactie kwam er van Engeland, ook om politieke redenen. Een Engels leger onder leiding van de bisschop van Norwich landde in mei 1383 te Calais en veroverde heel de Vlaamse kuststreek. De goederen van clementijnse Yolande moesten het ontgelden en werden geplunderd. De gravin zelf vluchtte naar Parijs. Toen de « kruistocht » van de bisschop echter na twee maanden mislukte en de Engelsen zich terugtrokken, liet de clementijnse reactie niet lang op zich wachten. Paus Clemens VII (1378-1394) ontsloeg enkele urbanistisch gezinde kerkleiders in Vlaanderen, onder wie Jan van Hertsberghe, kanunnik van de Sint-Donaaskerk in Brugge en sinds 1354 proost van de Onze-Lieve-Vrouwekerk aldaar. Door een bul, uitgevaardigd op 31 maart 1384, gaf deze paus aan Yolande van Vlaanderen zelfs de toelating om weerbarstige Urbanisten in de gevangenis te werpen. De gedwongen « bekeringen » van Urbanisten onder druk van de gravin in Cassel, Broekburg en Duinkerke, lokten in 1384 klachten uit vanwege de stad Ieper bij de nieuwe graaf van Vlaanderen Filips de Stoute (1384-1404). Deze laatste, alhoewel hij zelf tot het clementijnse kamp behoorde, aarzelde niet om via zijn commissarissen de onstuimige gravin van Bar op de vingers te tikken en haar te verzoeken haar ordonnanties daaromtrent in te trekken⁵⁷.

Op het einde van haar leven wachtte Yolande nog een ultieme vernedering. Daar ze haar schuldeiser Thierry Prévôt, van wie ze een groot bedrag had geleend niet kon terugbetalen, belandde ze in juni 1395 in de gevangenis van Doornik. Dankzij een nieuwe lening kon ze haar schuld echter vereffenen en in juli weer vrijkomen⁵⁸. Ook kwam de eigengereide gravin opnieuw in botsing met Filips de Stoute toen ze eerst koppig weigerde haar denombrement bij de hertog in te dienen. Als gevolg daarvan liet deze in augustus 1395 beslag leggen

57 N. Valois, *La France et le grand schisme d'Occident*, dl 1, Parijs, 1896, p.261-262, p.227-228, 233, 236, 252-254. Ook de stad en de kasselrij van Waasten die deel uitmaakten van het *apanagium* van Yolande van Vlaanderen, kregen het tijdens de Gentse opstand (1379-1385) zwaar te verduren (Brussel, A.R.A., Oorkonden van Vlaanderen, serie 1, nr 1377^b). Voor Jan van Hertsberghe, zoon van een rijke Brugse poortersfamilie en raadsheer van Lodewijk van Male, zie: J. Buntinx, *op. cit.*, p.121-122.

58 J. Finot, *op. cit.*, p.LII.

op haar lenen. Het geschil eindigde nadien met een vergelijk⁵⁹.

Yolande van Vlaanderen, gravin van Bar en vrouwe van Cassel, overleed op 12 december 1395 in haar kasteel van Nieppe (la Motte-au-Bois). Met haar verdween een der meest kleurrijke, maar ook een der meest beruchte dames uit de adellijke wereld van de 14de eeuw.

59 R. Opsommer, *Het leenrecht in Vlaanderen in de 14de en 15de eeuw*, dl. II, Brussel, 1995, p.686, 703, 772.

Bijlage

16 juni 1384

Notariële kopie (Petrus Militis) van de akte van verkoop van het huis de « Casselberg » in de Hoogstraat te Brugge samen met een tiendleen in Wulveringem door Yolande van Vlaanderen, gravin van Bar en vrouwe van Cassel, aan Casin de Waghenare voor de som van 1.000 gouden florijnen (6 december 1373).

A

Origineel van de akte van verkoop niet voorhanden

B

Notariële kopie met notarieel kenteken onderaan links.

Brussel, A.R.A., Oorkonden van Vlaanderen, serie 1, nr 542.

In dorso :

- 1) « Coppie du vendage de la maison de Bruges » (14de eeuw).
- 2) « Lettres de vente faites par la comtesse de Bar a [...]⁶⁰ le Waguenaar de la maison appellée Casselberg située en la ville de Bruges et les appartenances dicelle 1373 » (18de eeuw).

C

Andere afschriften

- Lille (Rijsel), A.D.N., B 1574 (2me Cartulaire de la dame de Cassel), fol. 23-23 V°.
- Brussel, A.R.A., Oorkonden van Vlaanderen, serie 1, nr. 1374: kopie door Godefroy (19de eeuw) van een vidimus van 22 februari 1375 (niet voorhanden).

In nomine Domini amen. Hoc est transcriptum seu exemplum quarundam litterarum non viciatarum, non abolitarum, non abrasarum, nec in aliqua sui parte suspectarum sine omni vicio et suspicione carente sigilli magnifice et potentis principisse Yolend de Flandria, comitisse de Bar et domine de Cassel, appensione minutarum quarum tenor sequitur in hunc modum. Nous Yolend de Flandres, contesse de

60 Onleesbaar

bar et dame de Cassel, faisons savoir atous que nous pour nostre evident et apparent utilité, proffit et urgent necessité pour nous aidier a jetter des grosses griez et damaigables debtes es queles nous estions tenue aux habitans des villes de Longuevael, de Bionviller et de Fouconviller pour cause de la restitution des damaigez que le Haze, bastard de Flandres, leur avoit fait quant il bouta le feu sur eulx par le temps que nous estions en prison en la tour du Temple a Paris, a laquelle restitution il nous a convenu griefment obligier aux dessus diz habitans sur peinne de nous proprement et plusieurs chevaliers et autres retourner avec nous en prison a cest Noel prochain se dedens icellui iour ne leur avions païé certaines sommes de florins appelez frans de France que par le traité de nostre delivrance leur nous convint acorder, promettre et jurer ou autrement neussiens point estre delivré de la dicte prison. Avons vendu, delaissié et transporté, vendons, delaissons et transportons par cez presentez a nostre amé Caisin le Waguenare heritablement pour lui et pour sez hoirs ou aians cause nostre maison a Bruges et tout l'eritage desoux avecques toutes les appartenances dicelle que on appelle Casselberg estant et gisant en la dicte ville de Bruges en la Hooghestrate, joignant dune part a la grant maison de pierre qui fu au seigneur de Dugelle, et la disme entiere-ment la quele Jehan Ysac soloit tenir de nous en fief et hommaige de nostre chastel de Warneston gisant en le perrosce de Wullvringhem⁶¹, laquelle disme fu fourfaite et confisquée a nous par la justice faite sur le dit Jehan Ysac parmi ce toutefuoies que la dicte disme sera tenue en fief et en hommaige de nous et de noz hoirs, seigneurs de Warneston, du dit Caisin et de sez hoirs ou aians cause qui tendront la dicte disme et en feront tel service come le dit Jehan Ysac en devoit rendre et faire, la quelle vente nous li avons faite pour la somme de mile florins dor appelez frans de bon or et de bon pois du cuiung de monsieur le roy de France, les quieux il a paieez et bien delivrez pour nous et par nostre mandement aux habitans dessus diz et nous en tenons pour bien contente et par paiee lez queles maison, heritaige desoux et disme avec toutes les appartenances. Nous pour nous, noz hoirs et successeurs avons encouvent et promettons loiaument a garantir audit Caisin et a sez hoirs ou aians cause heritablement, perpetuellement et franchement contre tous senz, rente, empchement ne charge aucune save le

61 Wulveringem: deelgemeente van Veurne.

denaire que la vesve dudit Jehan Ysac et le droit que Pitre Ysac, frere du dit Jehan a cause de son quint ont sur le dicte disme. Et par especial avons promis et promettons au dit Caisin de acquitter la dicte maison de la rente a vie que Baudets le Mol, nostre varlet de chambre, peut avoir sur icelle maison sur lobligation de tous noz biens que nous avons dedens la conté de Flandres. Et pour mieulx assurer le dit Caisin de son dit marchié, nous li avons encouvent et prometons loiaument et en bonne foy de nous devestir et issir de la dicte maison et appartenances et de lui en investir pour lui et pour sez hoirs ou aians cause devant les eschevins de Bruges dedens le prochain mois aprez ce que requise en serons dudit Caisin ou du porteur de cez lettres senz fraude. Et pour ce que nous voulons que la dicte vente soit tenue ferme et estable, avons nous audit Caisin donné cez presentes lettres seellees de nostre grant seel qui furent faites lan de grace mil trois cens soixante et treze le VI^{de} jour du mois de decembre.

Et ego, Petrus Militis⁶², Morinensis diocesis publicus apostolica et imperiali auctoritate notarius, qui de suprascriptis litteris originalibus ad presens suscriptum seu exemplum unacum discretis viris dominis Sigero Veughel bachalario in decretis alterius portionis de Wormoud, et Victore de Balliolo magistro in artibus de Arnulphicapella parochialium ecclesiarum presbiteris curatore necnon Michaelae Meiere clerico Morinensis diocesis predictae, collationem diligenter feci atque utramque scripturam concordare inveni nil addito nil remoto quod sensum mutet aut variet, intellectum hic me subscripsi ac signum meum solitum rogatus apposui in testimonium premissorum. Anno Domini millesimo trecentesimo octuagesimo quarto, indictione septi-

62 Petrus Militis (Pieter de Rudder) notaris en kanunnik van de Brugse Sint-Donaaskerk. Magister in artes. In 1404 werd hij secretaris van de stad Brugge en in 1411 van hertog Jan zonder Vrees. In 1417 woonde hij het Concilie van Konstanz bij dat een einde zou maken aan het Westers Schisma. Hij overleed begin december 1429 (R. De Keyser, *Individueel en collectief boekenbezit bij de kanunniken van het Sint-Donaaskapittel*, in: *Archief en Bibliotheekwezen in België*, 42 (1971), p.361-362). Pieter de Rudder betrok een huis in de Hoogstraat te Brugge (ongeveer rechtover de "Zeven Torens") dat aan de Sint-Donaaskerk toebehoorde (Brugge, Bisschoppelijk Archief, St.-Donaas, A49: Acta Capituli 1395-1413, fol.25 « ... een huus metten gronde staende te Brughe in de Hoghestrate tusscen Jan Heldebols huse vorseid of een zide ende onsen huse twelke van ons houd te sinen live onse gheminde medecanonec meester Pieter de Ruddere of ander zide, achter uutcommende in de Culcstrate ... »).

ma, mensis junii die decima sexta, pontificatus sanctissimi in Christo patris ac domini nostri, domini Urbani, digna dei providentia pape sexti, anno septimo⁶³.

63 Wij danken hier Dr. M. Vandermaesen die ons behulpzaam was bij het oplossen van enkele moeilijkheden in de tekst.